

Virolaisten opettajien näkemyksiä sosiaalipedagogin tehtävistä koulussa

Inger Kraav

Tuskin on maata, missä vallitsisi yleinen tyytyväisyys kouluun ja koulutukseen, jota nuorille tarjotaan. Sivistyselämää yleisesti, kouluja ja opetussuunnitelmia kritisoidaan ja reorganisoidaan jatkuvasti, mutta haasteita riittää.

Vanha, mutta kuitenkin ikivihreä kysymys koskettaa opetuksen ja kasvatuksen suhdetta koulussa. Vaatimukset opetuksen sisällölle ovat jatkuvasti nousseet: koululta vaaditaan koulutuksen tasoa, joka toisaalta mahdollistaisi kyvykkäiden nuorten nopean kytkeytymisen nykytieteen ja huipputeknologian maailmaan, toisaalta auttaisi pitämään kaikki nuoret mahdollisimman pitkään koulun vaikutuspiirissä.

Viron koulun yksi tärkeimmistä ongelmista ovat ne lapset, jotka syystä tai toisesta eivät osallistu koulutyöhön. Lain mukaan peruskoulu (9 luokkaa) on pakollinen. Vuonna 1998 opiskeli kuitenkin vain 97,4 % oppivelvollisista lapsista, yli 4000 kouluikäistä lasta ei käynyt koulua. Heistä suunnilleen puolet oli vaikeasti vammaisia tai sellaisia, jotka asuivat väliaikaisesti ulkomailla. Lapsia, jotka eivät täyttäneet oppivelvollisuuttaan, oli siis noin 2000 (Tiit & Eglon 2000). Alkusyy tähän saattaa olla lapsen luontaisissa edellytyksissä, kotioloissa tai esikouluai-

kaisissa laiminlyönneissä. Joka tapauksessa opetuksen yhdenmukaisuuden takia koulu ei pysty sopeutumaan kaikkien lasten tarpeisiin.

Virossa on paljon nuoria, jotka ovat oppivelvollisuuden jotenkuten täyttäneet, mutta ovat alaikäisiä, ilman ammattia ja ilman opiskelu- tai työpaikkaa. Tiedetään, että mitä korkeampi on nuoren koulutustaso, sitä paremmat ovat hänen mahdollisuutensa työmarkkinoilla. Virossa on eniten työttömiä alle 20-vuotiaiden ikäryhmässä (27 %), jossa työtä etsivät juuri 15–18-vuotiaina opinnoistaan luopuneet nuoret ihmiset (Tiit & Eglon 2000). Yhä enemmän puhutaan lasten ongelmista ja ongelmalapsista, kommunikaatiovaikeuksista ja kouluväkivallasta, asosiaalisuudesta ja itsetuhoavasta käyttäytymisestä. (Loit 1996; Tiko 1999; Tulva & Väljataga 1999.)

Viron koulujärjestelmässä ilmenee kaksi suuntausta. Toisen mukaan koulun perustehtävä on opettaa lapsia, tarjota heille tietoja ja kehittää heidän (kognitiivisia) kykyjään. Opetuksen kulussa toivotaan itsestäänkin tapahtuvan kasvatusta – sen mukaan lapsen eettinen, esteettinen, sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys tapahtuu oppitunneilla ilman mitään erikoissuunnitelmia tai -keinoja. Toisen suuntauksen mukaan kasvatusta ei tapahdu itsestään, vaistonvaraisesti aineopetuksessa. Kaikkien oppilaiden parhaan kehityksen takaamiseksi tarvitaan tietoja ja taitoja, joiden varassa pystytään näkemään lasten ongelmien syitä, ja mahdollisuuksia auttaa heitä selviytymään. Vaikka jokainen opettaja tekisikin omilla tunneilla parhaansa, spesialisteja tarvitaan tukemaan oppilaita.

Tietoyhteiskunnan kehitys tukee ensimmäistä suuntausta, joka painottaa kognitiivisen kehityksen ja tietojen määrän merkitystä. Viron opettajakoulutuksessa on tähän asti eniten painoa annettu didaktiikalle (Tarton yliopistossa opettajakoulutuksessa on vuosina 1994–2000 opetettu tuleville opettajille 8 opintoviikkoa (ov) ainedidaktiikkaa, 2,5 ov yleisdidaktiikkaa, 2,5 ov kasvatuspsykologiaa, 3 ov koulutuksen historiaa ja teoriaa, 8 ov valinnaisaineita). Usein korostetaan, että hyvät ainekohtaiset tiedot ovat opettajalle tärkeimmät, minkä lisäksi tarvitaan ehkä vain vähän konkreettisia taitoja tietojen välittämiseksi lapsille. Tietojen merkityksen yliarvioimisen tuloksena korostuu psykologiassa-

kin opetuspsykologia: opettaja tottuu näkemään oppilaan tietojen omaksujana, ei kokonaisena persoonana.

Suomessa oppilaita auttaa heidän ongelmissaan oppilashuoltoryhmä, ja periaatteessa jokaiselle oppilaalle tarjotaan neuvontaa asioissa, jotka koskevat koulutuksen vaihtoehtoja, ammattivalintaa ja arkielämän ongelmia. Virossa sellainen tehtävä on perinteisesti ollut luokanvalvojalla (ala-asteella luokanopettajalla). Monet luokanvalvojat ovat omaa rooliaan täyttäneet innokkaasti ja tunnollisesti, mutta jokainen luokanvalvoja on samalla myös opettaja ja monet luokanvalvojat pitävät omana perustehtävänäään ainekohtaisten tietojen tarjoamista, mikä on tietenkin konkreettisempaa ja helpommin arvioitavaa (tenttitulosten, ylioppilaskirjoitusten ym. perusteella). Peruskoulun yläasteella ja lukiossa sattuu luokanvalvojaksi usein opettajia, joilla on hyvin vähän henkilökohtaista kosketusta oppilaisiin. Heillä on opetusta luokalleen 1–2 tuntia viikossa, tai he opettavat ehkä vain osaa luokasta (liikunnan tai vieraan kielen opettaja). Opettajalta puuttuu myös koulutus oppilaiden ongelmien huomaamiseen ja vaikeimpien tapahtumien käsittelemiseen.

Kasvatusongelmien lisääntyminen koulussa pakotti Virossa jo 1960-luvulla ajattelemaan vakinaisen neuvojan, oppilaanohjaajan tai koulupsykologin tarvetta. Koulua varten etsittiin henkilöä, joka olisi tietoinen oppilaasta persoonana kaikkine hänen vahvoine ja heikkoine puolineen ja osaisi tarpeen tullen rientää auttamaan ja tarjoamaan tukea ja ymmärrystä kaikenlaisissa lapsen sisäisissä ja ulkoisissa ongelmissa. Oppilaanohjaajaa ajateltiin pedagogisen koulutuksen saaneena henkilönä, joka sivuaineena on opiskellut psykologiaa. Koulupsykologin ammatti ei ollut tietenkään uusi; jo vuonna 1910 perustettiin sellainen ammatti Englantiin ja seuraavilla vuosikymmenillä koulun psykologin palvelu on kuulunut monessa maassa koulun arkeen. Näin ollen Virossakin koulupsykologin idea sai enemmän kannatusta kuin ajatus ohjaajasta tai neuvojasta.

Ensimmäiset koulupsykologit aloittivat työn ammattikouluissa ja erityiskouluissa, missä heistä aluksi käytettiin ammattinimitystä *insinööripsykologi* (Liimets 1980). Yleissivistäviin kouluihin koulupsykologit

pääsivät vasta Viron sosialistisen tasavallan hallituksen vastaavan määräyksen jälkeen 1979. Samalla korkeakoulut järjestivät psykologeille mahdollisuuden erikoistua koulupsykologiaan. Virkaa perustettaessa koulupsykologille suositeltiin, että he aloittaisivat koulussa jonkinlaista opetustakin (vähintään 6 tuntia viikossa) oppiakseen tuntemaan lapsia koulutunneilla. Tämä aiheutti uusia väittelyitä: Toisaalta toivottiin, että opetuksessa psykologi saisi kosketuksen oppilaisiin, toisaalta epäiltiin, että opetuksen seurauksena lapset näkisivät hänessä vain opettajan eivätkä uskoisi hänelle omia ongelmiaan (Liimets 1980). Käytännössä psykologit ovat opettaneet eniten lukiossa psykologiaa, koulupsykologin koulutuksessa he eivät ole saaneet opettajan pätevyyttä.

Koulupsykologeja on työskennellyt Viron kouluissa jo parikymmentä vuotta, kuitenkin yleensä vain isoissa kouluissa ja niissäkin vasta peruskoulun yläasteelta alkaen. Syyt tähän ovat olleet lähinnä taloudelliset, mutta on myös ajateltu, että nuoremmilla lapsilla ei ole vielä niin vakavia ongelmia, että niihin tarvittaisiin psykologin apua. Muutamat koulut ovat luopuneet koulupsykologista 1990-luvulla taloudellisista syistä. Näin ollen Viron kouluissa ei oikeastaan olekaan oppilashuolto-ryhmää. On koulun rehtori, luokanopettaja/luokanvalvoja, kouluterveydenhoitaja (joka täyttää useimmiten vain medisiinisiä tehtäviä) ja saattaa olla myös koulupsykologi, mutta ei järjestelmällistä tiimityötä.

Kasvatusongelmien lisääntyminen 1990-luvulla on pakottanut etsimään uusia mahdollisuuksia koulussa tapahtuvan kasvatuksen tukemiseksi. Sosiaalisten ongelmien lisääntymisen takia muutamat koulut ovat halunneet palkata sosiaalityöntekijän kouluun, mutta useimmiten kouluissa käytetään kunnan tai kaupungin sosiaalityöntekijän apua.

Sosiaalipedagogisen teorian, koulutuksen ja sosiaalipedagogiikkaa käsittelevien artikkelien tulo Viroon on aiheuttanut kiinnostusta sosiaalipedagogin työhön ja sosiaalipedagogisen koulutuksen mahdollisuuksiin kasvatuksessa (Hämäläinen & Kurki 1997; Kraav 1999; Kutsar 1996; Leino 1998; Tulva & Väljataga 1999). Ajankohtainen kysymys on, tarvitseeko Viron koulu sosiaalipedagogia ja jos tarvitsee, millaiset olisivat hänen tehtävänsä ja millainen työnjako olisi koulun henkilökunnan ja erityisesti koulupsykologin kanssa. Kysymys sellaisen viran

tarpeellisuudesta on noussut esiin monessa neuvottelussa ja konferenssissa, kuitenkin tähän asti mitään päätöksiä ei ole tehty. On ymmärrettävä, että päätös sosiaalipedagogin viran perustamisesta kouluissa merkitsisi suuria menoja, ja näin ollen sen täytyy olla erittäin hyvin perusteltu.

Tämän puheenvuoron tehtävänä on kuvata Viron koulujen opettajien ja koulupsykologien mielipiteitä sosiaalipedagogin virasta ja tehtävistä koulussa. Vuosina 1999–2000 tehtiin selvitys, jossa Tarton yliopiston lehtori Kristi Kõiv hankki informaatiota koulupsykologeilta, dosentti Inger Kraav koulun opetuspuolen johtajilta/opettajilta (kaikki opetuspuolen johtajat ovat opettajia ja juuri heidän täytyy ensimmäisinä olla tekemisissä oppilaiden ongelmien kanssa, erityisesti kun koulusta puuttuu koulupsykologin virka). Jotta opettajat kirjoittaisivat mielipiteensä mahdollisimman vapaasti, käytettiin kyselylomaketta, jossa oli vain avoimia kysymyksiä.

Vuoden 2000 kesällä Viron yhteiskunnallisen pedagogiikan tutkimisen instituutin järjestämässä kesäseminaarissa keskusteltiin sosiaalipedagogin paikasta koulussa. Opettajat pohtivat tilannetta ryhmätyönä. Ryhmätöihin osallistui yhteensä 55 opetuspuolen johtajaa, 36 opettajaa/tutkijaa ja 24 koulupsykologia. Ryhmätöiden tuloksia on myöskin analysoitu.

Opettajien näkemys sosiaalipedagogin tehtävistä koulussa

Tähän asti koulupsykologi on ollut tärkein ja usein ainoa henkilö, jonka perustehtävänä on oppilashuolto. Opetuspuolen johtajilta kysyttiin, mitkä ovat koulupsykologin tehtävät, ja onko koulussa ongelmia, joissa koulupsykologit eivät pysty auttamaan. Vastaajista työskenteli vain runsas kolmannes (35 %) kouluissa, joissa oli koulupsykologin virka. Muutamissa kouluissa (7 %) oli mahdollisuus käyttää koulupsykologia joskus, tarpeen tullen. Yli puolet vastaajista (58 %) työskenteli

kouluissa, joissa ei ollut mahdollisuutta käyttää psykologin apua. Näin ollen vain kolmasosa opetuspuolen johtajista vastasi kysymyksiin koulupsykologin tehtävistä kokemusten perusteella, muut joutuivat käyttämään mielikuvitustaan.

Koulupsykologin perustehtävät vastaajien näkemyksen mukaan ovat:

- 1) oppilaiden suhteiden ohjaaminen ja kommunikaatio-ongelmien ratkaiseminen; erityisesti korostetaan oppilaiden välisiä suhteita, mutta myös lasten ja heidän vanhempien välisiä suhteita, vain muutamat vastaajat näkevät ongelmia opettajien ja oppilaiden välisissä suhteissa ja tarvetta vaikuttaa niihin;
- 2) oppilaan persoonallisuutta koskevien ongelmien tutkiminen ja ratkaiseminen: aggressiivisuus, hillitsemätön käyttäytyminen, stressi, masennus, yliaktiivisuus, käyttäytymisoireet tai -ongelmat, vastenmielisyys kaikenlaista opetusta kohtaan, älyllisen kyvykkyyden mittaaminen.

Pohdittaessa koulupsykologin ja sosiaalipedagogin työnjakoa opetuspuolen johtajat korostivat sosiaalipedagogin läheisyyttä lapsille ja koululle:

- Sosiaalipedagogin koulutus ja työn erikoisuus on lähempänä konkreettista kouluelämää.
- Psykologi selvittää ongelman syyt, sosiaalipedagogin tehtävä on auttaa ratkaisemaan niitä.
- Psykologi neuvoo, sosiaalipedagogi tekee käytännössä työtä lasten, kotien ja virastojen kanssa.
- Sosiaalipedagogin on mahdollista ja pakkokin sekaantua oppilaiden elämään, psykologin on vain analysoitava tilannetta.

Koulupsykologit sanoivat koulupsykologin ja sosiaalipedagogin työn eroavuuksista lähes samaa (Köiv 2000):

- Psykologin tehtävä on auttaa kriisissä, hän sammuttaa tulipaloa, mutta ei pysty käsittelemään kriisin syitä.

Koulupsykologin työtehtävissä nähtiin enemmän analyysiä ja diagnoosia – psykologilta odotettiin lasten älykkyyden mittaamista sekä käyttäy-

tymisoireiden ja kouluvaikeuksien syiden selvittelyä. Sosiaalipedagogilta toivottiin lasten ja heidän vanhempiansa ohjaamista, neuvomista, opetusta, säännöllisten harjoitusten järjestämistä ja pitkäjänteistä työtettä.

Opettajien hyvin yleistä käsitystä sosiaalipedagogin työstä voi kuvata tällaisena: on löydettävä oppilaat, joilla on sosiaalisia ongelmia, selvitettävää ongelmien syyt ja osoitettava pedagogista apua. Opettajat/tutkijat lisäsivät tähän yleensä vielä, että tarpeen vaatiessa on otettava yhteyttä erikoisasiantuntijoihin ja tehtävä heidän kanssaan yhteistyötä, ja että ehdottomasti täytyy työskennellä vanhempien kanssa sekä myöhemmin seurata jatkuvasti lapsen kehitystä.

Lähes kolme neljännestä opettajista näki sosiaalipedagogin tehtävänä työskentelyn lasten vanhempien ja kotien kanssa. Sen katsottiin olevan

- ... sosiaalipedagogin tärkein työkenttä, jolla sosiaalipedagogin on työskenneltävä alkaen vierailuista alle kouluikäisten lasten koteihin – yhteys vanhempiin luo tuhat kysymystä.

Sosiaalipedagogilta odotetaan kodin ja koulun suhteiden normalisoimista ja työtä perhettä ympäröivän verkoston kanssa. Vastauksista näkee tilanteita, mihin opettajat ovat turhaan etsineet apua:

- Apua tarvitaan perheissä, joissa kasvaa vaikeasti kasvatettavia lapsia, joilla on oppimis- ja käyttäytymisoireita.
- On otettava yhteyttä perheisiin, joissa koti on likainen ja lapsi huolineen yksin.
- Juoppo yksinhuoltaja kasvattaa lasta, tai ei hän oikeastaan kasvatakaan. Lasta pakotetaan ottamaan vastuutta ja olemaan aikuisen roolissa.
- Vanhemmat ovat töissä muissa kaupungeissa, lapset asuvat yksin ja ovat poissa koulusta.

Monet vastaajat eivät erottaneet sosiaalityöntekijän ja sosiaalipedagogin tehtäviä; sosiaalipedagogiltakin odotetaan käytännöllistä apua sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa. Muutamat opettajat katsoivat myös, että sosiaalipedagogin tulisi tuntea hyvin lainsäädäntöä ja auttaa perheitä

saamaan taloudellista apua. Useammin kuitenkin sosiaalipedagogilta edellytetään pedagogista toimintaa, apua ja ohjausta selviytymiseksi: luentoja, kodin ihmissuhteisiin vaikuttamista, neuvoja. Monet esittivät sosiaalipedagogin tehtäväksi vanhempainkasvatusta ja -koulutusta ja katsoivat, että sosiaalipedagogi:

- ... kuuntelee vanhempia ja auttaa koteja, jotka eivät enää osaa tulla toimeen lapsensa kanssa;
- ... jakaa opetusta ja tukea, kun perhe on taloudellisissa vaikeuksissa;
- ... lohduttaa tarvittaessa, ottaa syliin ja tukee.

Suurena työkenttänä sosiaalipedagogille nähtiin työ niiden perheiden parissa, joissa lapset eivät tule kouluun. Tällöin ajateltiin, että sosiaalipedagogi

- etsii kodeista näitä lapsia ja houkuttelee heitä jatkamaan koulunkäyntiä;
- työskentelee lasten kanssa jotka eivät käy koulua, selvittelee pois-saolojen syitä ja käy lasten kodeissa.

Toiseksi tärkein ala, missä nähdään sosiaalipedagogin tarvetta, on auttaa oppilaita selviytymään. 73 % opettajista arveli sosiaalipedagogin tehtäväksi auttaa lapsia, jotka ovat erilaisia opettavia (eivät pärjää koulussa tai eivät yleensä ole motivoituneita opiskelemaan tai ovat kiinnostuneita vain muutamista aineista yms.). 60 % vastaajista katsoi, että sosiaalipedagogin tehtävänä on auttaa lapsia, joilla on käyttäytymis- tai persoonallisuusoireita: niitä, joilla on erilaisia tarpeita, joilla on vahvoja poikkeamia käyttäytymisessä, joilla on masennusta, pelkoja, väsymystä, keskittymisvaikeuksia, ala-arvoisuuden tunnetta.

Opetuksessa ilmenevät lasten oireet vaativat vastaajien mielestä yhteistyötä vanhempien kanssa ja tilanteen selvittämistä vanhemmille:

- Sosiaalipedagogi auttaa suunnittelemaan tulevaisuutta, etsimään mahdollisuuksia jatkaa opiskelua ja oppia ammatti.
- Sosiaalipedagogia tarvitaan, kun kodin apu ja tuki ei ole riittävää, jolloin hänen on etsittävä ja tarjottava lapselle mahdollisuuksia.
- Sosiaalipedagogin tehtävänä on selvittää vanhemmille lapsen oireilun luonnetta ja tarvetta antaa erityisopetusta.

Käyttäytymisoireista oli etusijalla päihteiden käyttö, lintsaaminen koulusta ja aggressiivisuus. Opetuspuolen johtajat korostivat preventiivisen työn tärkeyttä ja tarvetta tehdä yhteistyötä perheiden ja kodin kanssa.

Vain kolmannes vastaajista piti kouluväkivaltaan puuttumista sosiaalipedagogin työn sisältönä. Monet opetuspuolen johtajat vakuuttivat, että heidän kouluissaan ei esiinny väkivaltaa. Monien vastaajien käsitykset väkivallasta ja mahdollisuuksista puuttua siihen näyttäisivätkin hyvin epämääräisiltä. Yhdessäkään muussa kysymyksessä vastaukset eivät olleet niin mitäänsanomattomia kuin kouluväkivallan kysymyksissä.

Useat opetuspuolen johtajat pitivät sosiaalipedagogin perustyönä opettaa oppilaita kommunikoimaan, käyttäytymään hyvin ja selvittämään itsenäisesti ongelmansa. Hieman alle puolet vastaajista pitikin sosiaalipedagogin tehtävänä sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen opettamista:

- Täytyy opettaa taitoa pärjätä yhteiskunnassa.
- Miten tulla toimeen porukassa, vahingoittamatta omaa ”minää”.
- On opetettava selviytymään taloudellisista vaikeuksista.
- Lasten on pystyttävää selviytymään ja purkamaan omaa aggressiivisuuttaan, vaikka he olisivat kotoisin asosiaalisista perheistä.
- Oppilaita täytyy opettaa vapaaseen itseilmaisuuksiin, sekä ottamaan huomioon omat toiveensa ja tarpeensa.
- Vuorovaikutusta on opetettava erityisesti oppilaille, joilla on aikaisemmin ollut persoonallisuus- ja käyttäytymisongelmia.

Puolet vastaajista toivoi, että yksi sosiaalipedagogin työtehtävistä olisi organisoida mahdollisuuksia vapaa-ajan viettämisestä varten.

- On ajateltava mitä tehdä, kun kukaan ei odota lasta kotona.
- Sosiaalipedagogin on osattava luoda ehdot vapaa-ajan käytöstä lapsille, jotka eivät osallistu yhteistyöhön.
- On autettava lapsia, jotka eivät pääsee mihinkään, lähettämällä heidät vaikka turvakotiin tai kirkon työryhmään.
- Sosiaalipedagogin tehtäviin kuuluu tietää, missä lapsi viiptyy, mitä hän tekee, ketkä ovat hänen toverinsa.

- Sosiaalipedagogin on autettava löytämään rahaa leirien ja maksullisten kerhojen pitämiseen.
- On tärkeää organisoida mahdollisuuksia vapaa-ajan viettoon lapsille, joilla on persoonallisuus- tai käyttäytymisongelmia.

Vapaa-ajan ongelmien ratkaisemisessa nähdään päihteiden käyttöä ennalta ehkäisevä työ yhtenä mahdollisuutena, jota puolet vastaajista piti yhtenä sosiaalipedagogin tehtävistä. Mitä muuta preventiiviseen työhön kuuluisi, ei tarkkaan tiedetä. Kuitenkin vastaajat olettivat, että sosiaalipedagogin tulisi tehdä yhteistyötä vanhempien ja ehkä myös nuorisopoliisin kanssa, luennoida tai löytää muita sopivia luennoitsijoita. Muutamat opettajat korostivat avun, valvonnan ja hoidon organisoinnista.

Vaikka opetuspuolen johtajilta ei kysytty, kenen kanssa sosiaalipedagogin odotetaan tekevän yhteistyötä, monet vastaajista korostivat, että tuloksia saavutetaan vain tiimityön kautta. Useimmiten oli puhetta sosiaalipedagogin yhteydestä vanhempiin, mutta usein kuvailtiin myös yhteistyötä koulupsykologin kanssa ja viitattiin myös nuorisopoliisiin, sosiaalityöntekijöihin ja tietenkin koulun rehtoriin ja kaikkiin opettajiin.

- Sosiaalipedagogin olisi tehtävä päihteiden käytön ennaltaehkäisyä yhteistyötä sekä oppilaiden, opettajien että vanhempien kanssa.
- Yhteistyössä luokanvalvojan ja koulupsykologin kanssa täytyisi neuvoa asosiaalisia perheitä miten selviytyä yhteiskunnassa.

Opettajat/tutkijat pystyivät hahmottamaan oppilaita ympäröivää verkostoa ja sosiaalipedagogin paikkaa siinä selvemmin kuin opetuspuolen johtajat. He korostivat, että sosiaalipedagogilla tulee olla erittäin tiivis yhteys kolmioon vanhempi-lapsi-luokanopettaja/luokanvalvoja. Lisäksi opettajat/tutkijat ehdottivat koulupsykologille sosiaalipedagogin työkuoppineiksi puheterapeuttia ja lääkäriä. Näin sosiaalipedagogille hahmotettiin omaa tehtäväaluetta moniammatillisessa yhteistyöverkostossa.

Sosiaalipedagogin tehtävät koulupsykologien näkemyksen mukaan

Samankaltaisia ongelmia, joita opettajien mielipiteiden mukaan sosiaalipedagogien tulisi ratkaista, käsittelevät myös koulupsykologit, mutta sosiaalipedagogilta odotetaan yleisemmin säännöllistä työtä oppilaiden ja heidän vanhempiansa kanssa. Koulupsykologilta toivotaan apua äärimmäisissä tapauksissa, sosiaalipedagogilta pitkäaikaista ennaltaehkäisevää ja korjaavaa työtä. Opettajien kysely näytti, että opettajat eivät haluaisi luopua koulupsykologeista, vaikka he katsovat sosiaalipedagogeille kuuluvan sellaisia tehtäviä, jotka eivät kuulu koulupsykologien työnkuvaan.

Koulupsykologeilta kysyttiin, tarvitaanko koulussa sellaisen specialistin apua, jolla olisi kasvatustieteellinen koulutus (Kõiv 2000). Koulupsykologien yleinen mielipide oli, että sellaista henkilöä tarvitaan.

- Psykologin ja sosiaalipedagogin on työskenneltävä yhteisenä tiiminä, jossa jokaisella on oma rooli ja jokainen on tärkeä.
- Sosiaalipedagogi saisi olla yhdyskanava pedagogien ja psykologien välillä, koska psykologeilla on omat näkemyksensä ja pedagogeilla omansa. Niiden näkemysten välillä on valtavaa kuilu. Sosiaalipedagogi täyttäisi sen kuilun tai tasapainottaisi sitä.

Koulupsykologit näkivät sosiaalipedagogin tehtäviksi työn vanhempien kanssa, käyttäytymisongelmien korjaamisen, sosiaalityön tietyt lohkot, selviytymistaitojen opettamisen, kouluväkivallan, ammatinvalinnanohjauksen ja ennaltaehkäisevän työn (Kõiv 2000).

Koulupsykologit näkevät koulun sosiaalisina ongelmina vaikeuksia, jotka estävät lapsen integroitumista yhteiskuntaan ja selviytymistä yhteiskunnan jäsenenä. Sellaisten ongelmien torjunnassa ja lievittämisessä sosiaalipedagogeilla on tärkeä rooli, mutta vain yhteistyössä koulupsykologin, opettajien ja vanhempien kanssa. Sosiaalipedagogin työ olisi silloin ennaltaehkäisevää, kasvattavaa, kehittävää, korjaavaa, ohjaavaa ja neuvovaa, mikä auttaisi lapsen integroitumista yhteiskuntaan. (Kõiv 2000.)

Ihmisopetuksen opettaminen sosiaalipedagogin tehtävänä koulussa

Pohtiessaan sosiaalipedagogin paikkaa ja tehtäviä koulussa sekä opettajat että koulupsykologit ehdottavat opetustyötä: sosiaalipedagogi olisi paras henkilö antamaan ihmisopetusta.

Viron koulussa opetetaankin ihmisopetusta, ainetta, jota sellaiseenaan ei yleensä muualla tunneta. Ihmisopetuksesi nimetyn aineen tarkoituksena on antaa lapselle itsestään ihmisenä tiedot, joita jokainen tarvitsee selviytyäkseen elämässä. Ihmisopetus sisältää tietoja ja taitoja sekä ihmisen kehityksestä, fyysisestä kunnosta, persoonallisuudesta että suhteista muihin ihmisiin. Näin ihmisopetus yhdistää monta tieteenalaa (lääketieteen, psykologian, sosiaalipsykologian, etiikan, kasvatustieteen) ja yrittää välittää niitä oppilaille iänmukaisen tason mukaan. Ihmisopetus aloitetaan jo ala-asteella: I luokalla aiheena on *Minä itse*, II luokalla *Minä ja koti*, III luokalla *Minä ja me*, IV luokalla jo itsenäinen aine nimeltä *Minä ja yhteiskunta* (yhdistää tavallaan ihmisopetusta ja kansalaisopetusta), V luokalla *Terveyskasvatus*, VI luokalla *Opetus vuorovaikutuksesta*, VII luokalla *Ihmisopetus (apua murrosikäisille)*, VIII luokalla *Terveyskasvatus*, IX luokalla *Kansalaisopetus*. Lukiossa tulevat lisäksi vielä *Psykologia*, *Perheopetus* ja *Yhteiskuntatiede*.

Tarkoitus ei ole opettaa erikseen tiettyjä aineita, vaan tiettyä kokonaisuutta. Joka vuosi keskitytään erikseen aiheeseen, joka on lasten iän kannalta tärkeä ja ajankohtainen, mutta joka myös yhdistetään kokonaisuuteen.

IV luokalla keskustellaan lapsesta ja yhteiskunnasta, vallasta, ajasta ja rahasta. V luokalla, ennen murrosiän alkua, keskitytään elimistön kehitykseen: oppilas tulee tietämään, mitä hänessä on tapahtumassa ja mitä tulee tapahtumaan seuraavina vuosina. Samalla ei puhuta vain fyysisestä kehityksestä, vaan myös siitä, mitä lapsi tulee kokemaan ja tuntemaan, millaiset ovat sukupuoliset ja henkilökohtaiset eroavuudet kehityksessä, ja että kaikki lapset eivät kehity samanaikaisesti samalla tavalla.

Seuraavana vuonna (murrosiän alku) keskeisiä aiheita ovat vuorovaikutus ja ihmissuhteet, suhteet ikätovereihin ja aikuisiin. Tehdään harjoituksia, jotka auttavat lasta omaksumaan sosiaalisia taitoja. VII luokalla vuorovaikutuksen aihe jatkuu, mutta suurta huomiota kiinnitetään murrosikäisen kehitykseen ja ongelmiin. Tämän kurssin tarkoitus on auttaa oppilasta tajuamaan, että hänen selviytymisensä ja menestymisensä riippuu hänestä itsestään. Kurssin alussa esitetään elämänkaari ja pohditaan murrosiän roolia koko elämänkaaren kannalta kokonaisuutena. Tärkeitä aiheita tällä kurssilla ovat itseluottamus ja itsevarmuus, joita nuori tarvitsee päästäkseen murrosikäisille hyvin yleisestä alemmuudentunnosta, sekä itsekasvatus.

Seuraavana vuonna käsitellään uudelleen terveystieteistä. Oppilailla on jo tietoja elimistöstä, sen tehtävistä ja terveydestä, joten toistoja yritetään välttää – tärkeämpää on kehittää halua pysyä terveenä. Paljon huomiota kiinnitetään preventiivisiin aiheisiin, pohdiskellaan itsetuhoisan käyttäytymisen seurauksia sekä mahdollisuuksia käyttää omaa elimistöä parhaalla tavalla.

IX luokalle, peruskoulun viimeiseksi opintovuodeksi, suunnitellaan nykyisin uutta kurssia, joka auttaisi oppilaita ammatinvalinnassa – käsittelemään ammatinvalinnan ongelmia sekä henkilön että yhteiskunnan kannalta. Juuri peruskoulun päättövaiheessa nuoret tekevät valintoja, joilla on kauaskantoista merkitystä heidän elämänsä kuluksi.

Lukiassa oppilaat saavat perustietoja psykologiasta (enemmän persoonallisuus- kuin yleispsykologiasta) ja perheopetusta, joka tarjoaa tietoja ja lisää ymmärrystä lähisuhteista, perhe-elämän psykologiasta ja etiikasta, ihmisen vastuusta elämässä – vastuusta itsestään, partnerista, lapsista ja tulevaisuudesta. Perheopetusta ei saa opettaa ilman psykologiaa.

Ihmisopetuksen piiriin kuuluvat myös valinnaiset aineet. Jos on mahdollista ja jos kiinnostusta riittää, voisi opettaa sosiaalipsykologiaa ja etikettä sekä lisätä kurssin muodista ja sen merkityksestä persoonallisuuden kehitykselle.

Ihmisopetuksen opettajalta vaaditaan laajaa asiantuntemusta psykologiassa, anatomiassa, fysiologiassa, lääketieteessä, kasvatustie-

teessä ja filosofiassa. Sellaista opettajaa on vaikea kouluttaa: koulussa ei ole paljon ihmisopetuksen tunteja (joka luokalla yksi viikontunti), mikä ei takaa opettajalle kokonaista työpaikkaa, koulutuksen ollessa samalla vaativaa. Koulutukseen kuuluu kuitenkin samoja tieteitä, joita tarvitaan sosiaalipedagogin koulutuksessa. Jos katsoo, mitä sosiaalipedagogilta odotetaan koulussa, on se paljolti samaa, mitä ihmisopetuksen piirissä systemaattisesti opetetaan. Samalla sosiaalipedagogisessa työssä olisi hyödyllistä opettaa samoja aiheita lukujärjestyksen mukaisesti, tutustua oppilaisiin, saada kosketusta ongelmatapauksiin. Sosiaalipedagogin lukujärjestys ei saisi olla liian tiukka, hänellä tulisi olla aikaa myös pienryhmä- ja henkilökohtaiseen työhön, yhteydenottoon vanhempiin ja luokan ulkopuoliseen työhön oppilaiden kanssa.

Yhteenvedo

Opettajien ja koulupsykologien kysely osoitti, että sosiaalipedagogiikan olemus on tullut Virossa tutuksi. Opettajat alkavat hahmottaa sosiaalipedagogisten tietojen ja taitojen arvoa ja tarvetta käyttää niitä koulussa.

Sosiaalipedagogin tehtäviä koulussa kuvittelevat opettajat ja koulupsykologit jokainen omalla tavallaan. Kuitenkin mielipiteissä näkyy yhteinen ydin. Tiivistetysti voisi sanoa, että opettajien näkemyksen mukaan sosiaalipedagogin perustehtävä on opettaa lapsia selviytymään, ratkaisemaan rakentavasti ongelmiaan ja välttämään tuhoisia virheitä. Sellaisen tehtävän suorittamista varten ei riitä jonkinlaiset konkreettiset otteet tai menetelmät – opettajat eivät keskittyneetkään vastauksissa menetelmiin. Se merkitsee oppilaan persoonallisuuden kehityksen tukemista kaikin voimin, vanhempien, opettajien, luokanvalvojan ja koulupsykologin yhteistoimintana. Kaikkien lapsen verkostoon kuuluvien tärkeiden henkilöiden yhdistäjä voisi olla sosiaalipedagogi. Ihmisopetuksen tunnit tarjoavat järjestelmällisen rungon, johon rakentuu sosiaalipedagoginen työ sekä ryhmissä että henkilökohtaisesti, koulussa ja koulun ulkopuolella.

Opettajat ovat hyvin tietoisia vaikeuksista ja kustannuksista, joita uuden viran perustaminen kouluun aiheuttaisi. Kuitenkin he tukevat uudistusta, haluamatta samalla luopua nykyisen järjestyksen hyvistä puolista ja varsinkaan koulupsykologista. Yksi vastaajista toteaa hieman katkerasti:

Nykyisessä sairaassa yhteiskunnassa ovat molemmat ammatit välttämättömiä sekä oppilaille, opettajille että vanhemmille.

Kirjallisuus

- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Juva: WSOY.
- Kraav, I. 1999. Sotsiaalne tõrjutus ja sotsiaalpedagoogika. Haridus 57 (5), 22–27.
- Kutsar, D. 1996. Multiple welfare losses and risk to social exclusion in the Baltic States at the time of societal transition. Draft, Fafo, Nov/Dec. Unit of family studies, University of Tartu.
- Kõiv, K. 2000. Koolipsühholoogide nägemus sotsiaalpedagoogilistest probleemidest ja nende lahendusvõimalustest koolis. Kraav, I. & Kõiv, K. Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis. Tartu, 32–36.
- Leino, M. 1998. Sotsiaalpedagoogilisi mudeleid probleemlaste aitamiseks. Haridus 56 (4), 18–20.
- Loit, M. 1996. Aastatel 1990–1995 Tallinna Kesklinna Lastepolikliiniku psühholoogi vastuvõtul käinud laste probleemid. Lastekaitse muutuvus ühiskonnas. Tallinn, 45–65.
- Tiit, E.-M. & Eglon, A. 2000. Lapsed ja haridus. Lapsed Eestis. ÜRO Eestis.
- Tiko, A. 1999. Emotional problems of Estonian pupils and coping with them. Estonian social Welfare of the threshold of millenium. Collection of articles. Ed by T. Tulva. Tallinn University of Educational Sciences. Tallinn, 22–29.
- Tulva, T. & Väljataga, S. 1999. Põhikool siirdeühiskonna kasvuraskuste taustal. Haridus 57 (2), 20–23.